

Guerra dels Nou Anys i quotidianitat a Fogars de Tordera a la fi del segle XVII

JOAN PEYTAVÍ I DEIXONA
IFCT - Universitat de perpinyà
Institut d'Estudis Catalans - Barcelona

Quaderns de la Selva, 18

•

Any 2006

p. 115 a 130

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

De la dels Segadors a la de Successió, guerres i més guerres: una quotidianitat de la inseguretat bèl·lica¹

Després d'un segon terç de centúria particularment nefast per als interessos de Catalunya que veu el seu territori partit (separació dels Comtats de Rosselló i Cerdanya), el seu poder polític constantment rebutat i una situació econòmica exsangüe, el regnat de Carles II que correspon a l'últim terç del segle podria evocar una mena de respir abans dels nous estralls de la Guerra de Successió. En realitat, això no es dona i entre el tractat dels Pirineus i l'inici de l'esmentada guerra en el canvi de segle el temps és marcat per la continuació dels enfrontaments bèl·lics amb l'enemic del segle, "lo enemic francès", que domina llavors el terreny polític-militar europeu. Ara bé, a partir dels anys 1680, es pot començar de llegir una certa recuperació econòmica que, malgrat els entrebancs polítics que es descriuran a continuació, pot representar l'embrió de l'expansió setcentista.

La política exterior del rei francès Lluís XIV amb vista a ampliar conquestes no s'havia sadollat amb els tractats de finals de la Guerra de Trenta Anys ni amb el del Pirineu: el monarca mantenia un estat de guerra endèmica sempre agressiva (1667-68, guerra de Devolució; 1672-1679, guerra d'Holanda). A la part de Catalunya novament conquistada pels francesos i sotmesa a noves regles politico-administratives a partir de l'edicte de Sant Joan Lohitzune (1661), els nous súbdits nord-catalans del rei també proven de sollevar-se o si més no d'aprofitar-se amb l'ajuda dels exèrcits espanyols de la relativa manca de tropes dels francesos (1663-1673, guerra de la Sal; 1674, conspiracions de Perpinyà, Vilafranca o Sant Genís de Fontanes). Si l'inici és més aviat favorable, la insurrecció de Messina a Sicília entrebanca les vel·leïtats ibèriques per recuperar els Comtats. Les tropes que es concentraven a prop de la frontera de l'Albera o de Cerdanya es desguarneixen i es destinen a l'illa itàlica, cosa que permet als francesos de penetrar a l'Empordà i el 1678 fins i tot conquerir Puigcerdà. L'any 1679 es firma la pau de Nimega que facilita la retrocessió de Puigcerdà però segella també la impossibilitat material de recuperar els Comtats nord-catalans.

Això no assossega les ganes de guerra de Lluís XIV que coneix perfectament des de fa uns anys (1674) la vulnerabilitat de la nova frontera espanyola.² Des de les seues bases llenguadocianes i ara rosselloneses, uns atacs crònics castiguen tot el nord del Principat que està en alerta constant (setge de Girona), cosa que significa uns costos de finançament per al manteniment i l'allotjament de les tropes

1. Referent al context bèl·lic que a continuació es descriurà sintèticament, el lector es remetrà per a més detalls a l'extensa bibliografia del període. Tan sols en el ram de la història militar he volgut destacar els treballs següents: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Ed. Universitat Autònoma de Barcelona-Bellaterra, col. Monografies Manuscrites núm. 5, Barcelona-Bellaterra, 1999, 417 p.; Francesc Xavier HERNÁNDEZ CARDONA, *Història militar de Catalunya, vol. II: La defensa de la Terra*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2003, 318 p.; Joaquim ALBAREDA, "L'impacte de la guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa de 1697", *Afers*, 20, Catarroja, 1995, p. 29-46.
2. Veg. ALBAREDA, "L'impacte de la guerra...", p. 30. Remet a les investigacions d'Alain Ayats sobre la frontera.

que segueixen afeixugant el país. Una altra pau és signada a Ratisbona el 1684. El problema plantejat per aquest últim enfrontament és que ha tornat a aguditzar l'oposició de la pagesia que guarda records dolentíssims i visceralment indelebles dels decennis anteriors. La gota vessa entre els anys 1684 i 1687 quan s'hi afegeixen males collites i plagues de llagostes (1687).

El 1688 la decisió d'un nou atac per part dels francesos –primer a les seues fronteres septentrionals– es conjumina amb la revolta camperola dels Barretines o Gorretes (1687-1689): la situació s'assembla força amb la revolta dels Segadors quaranta anys abans. Els mateixos ingredients (final dels allotjaments, demanda d'impostos per part del govern reial, etc.) produeixen els mateixos efectes: el 1687 els alçaments s'inicien al Vallès, s'estenen cap al Maresme i després a la ciutat comtal, Manresa, Martorell, Berga o Puigcerdà. Sort que una relativa bona anyada el mateix 1688 assossega les tensions però la possibilitat d'un nou enfrontament amb França a la primavera augmenta les exigències de les autoritats en matèria d'impostos. Entre un lloctinent general de Catalunya que no vol convocar Corts sinó un "donatiu voluntari", una noblesa que majoritàriament ho accepta i una pagesia contrariadíssima per no dir enfurismada, ens trobem a la vora de l'explosió general a l'estiu de 1688. Els pagesos contacten fins i tot per tenir ajut als enemics del seu govern, els francesos preparats en les fortaleses nord-catalanes recentment reformades o novament construïdes.

A la tardor l'alçament pagès es generalitza del Penedès a Osona però la unió de les forces dels lloctinents generals (n'hi va haver tres que se succeïren aquell any) amb les de gran part de la noblesa i de la burgesia benestant derrota les voluntats dels camperols a Mataró, Sarrià o encara la Roca del Vallès. Els cabdills

Mapa de Tomàs López (Madrid, 1776; escala 1:350.000 aprox.).
Fragment d'aquesta zona del corregiment de Girona.

dels revoltats són perseguits al mateix temps que una part menor d'aquests es posa sota comandament francès. Unes restes de revolta es mantenen somortes fins als anys 1690-1694 que de tant en tant revifen però sense gaire conseqüència. Una de les diferències majors entre 1640 i 1688-1689 és que els estaments dirigents del país (noblesa, Generalitat, Consell de Cent) s'han mantingut aliats al rei i han combatut els revoltats, segurament escaldats per l'episodi finalment desastrós i mortífer de la Guerra dels Segadors i per la por malaltissa d'una nova revolta popular contrària als benestants.

En tot cas si s'ha guanyat una cosa en aquest esdeveniment és l'arribada altra vegada de la guerra a Catalunya. A la primavera de 1689 el mariscal francès de Noailles pren Olot i després Ripoll. Durant una setmana ocupa Vic que finalment és alliberada pels sometents. Tot i retirar-se a l'hivern després de recórrer part del Principat septentrional, la pressió francesa és constant i sobretot a partir de 1691. Aquell any per exemple Barcelona és bombardejada per una esquadra de l'armada francesa, la Seu d'Urgell és atacada, l'Empordà passa a ser un camp de batalla permanent de la mateixa manera que el Rosselló és un camp de retirada i de campament prou segur pels exèrcits del rei borbó³. El 1693, els militars francesos prenen Roses, l'any següent, penetren altre cop a l'Empordà i el Gironès. El 27 de maig de l'any següent, el marquès de Villena és derrotat seriosament prop de Verges pel mariscal de Noailles en l'anomenada batalla del Ter. Aquesta victòria possibilita als francesos la penetració més profunda en el Principat i, doncs, la conquesta de Girona, Hostalric o encara Castellfollit i part del Collsacabra. Els exèrcits "gavatxos" comencen, de fet, una mena d'ocupació més o menys temporal de les zones conquistades. És en aquell moment que s'inicia la narració del rector de Fogars que es presentarà a continuació. La guerra fa més camí cap al sud i el govern espanyol és incapaç de reaccionar com cal: fins i tot al moment en què els francesos destrueixen muralles a Puigcerdà o reforcen els forts rossellonesos o vallespirencs, retiren guarnicions a Camprodon o Olot; també fracassen en l'intent de recuperar Palamós amb ajuts anglesos i neerlandesos. Els sometents locals o les bandes de pagesos intervenen malgrat tot mitjançant accions de guerrilla en les rereguardes o en els sistemes de comunicacions, els veguers com ara el veguer Sala a Osona i la Garrotxa responen com poden en fronts secundaris per entrebancar l'avançada francesa.

El moment més àlgid d'aquest llarg episodi bèl·lic es viu l'any 1697. El maig, l'Empordà, el Gironès, la Selva, Vic i part de la Cerdanya són ocupats pels francesos, el juny i juliol segueixen el Berguedà, el Ripollès i la Garrotxa. L'agost tota la depressió prelitoral d'Hostalric a Barcelona és en mans dels militars francesos. El 10 d'aquell mes, el lloctinent o virrei Diego Hurtado de Mendoza y Sandoval, comte de la Corzana, firma la rendició de la ciutat comtal al duc de Vendôme,

3. Els registres parroquials de moltes poblacions nord-catalanes són claferts de baptismes de soldats que tenen el campament establert en les petites localitats. Veg. per exemple, Joan PEYTAUÍ DEIXONA, "La vie quotidienne à Terrats il y a 300 ans, 1695-1750", *Études Roussillonnaises*, XVI, Perpinyà, 1998, p. 71-101.

que aviat prova d'integrar Catalunya a la monarquia francesa jurant les Constitucions com s'havia fet cinquanta-sis anys abans. Però això eren altres temps i, a més, les rancúnies contra l'enemic secular no s'havien esborrat. La pau de Ryswick firmada entre les dues monarquies el 20 de setembre destinava un altre futur per al Principat, que tornà al rei catòlic. Aquesta guerra que durà "nou anys" –i així se l'anomenà– va castigar profundament les zones rurals del nord de Catalunya: el pas constant d'exèrcits, el seu allotjament, les seues depredacions, van ser durament sentits pels pagesos que justament i precisament ho van relatar en els seus dietaris coetanis, com ho diu clarament el text del rector de Fogars.

La part del Principat sota domini del rei austríac ja feia via cap a la guerra de Successió que s'obriria amb la mort sense descendència de Carles II. Nous personatges havien fet la seua aparició al final de les hostilitats que portarien la Catalunya hispànica cap a noves aliances esperançadores: arribat d'Alemanya el 1695 amb tropes per ajudar el país, el landgravi Jordi de Hessen-Darmstadt, nou virrei a partir del 1698 va portar una resistència forta en els últims moments de la guerra. Per tant va ser un aferrissat defensor de la causa austríaca, *a fortiori* quan Felip V el va acomiadar el 1701. Una raó de pes per la qual torna a Catalunya per lluitar contra el borbó.

El document: arxiu, medi i protagonistes

El document que aquí es presenta és una petita relació de l'arribada i de l'ocupació militar francesa a la rodalia d'Hostalric entre els anys 1694 i 1697. El text és escrit per Gaspar Oller, rector de Fogars de Tordera, localitat avui anomenada Fogars de la Selva. El document consta d'onze folis redactats entre els deixats en blanc d'un llibre d'òbits de la primera meitat del segle XVII. Aquelles pàgines finals es troben paradoxalment després d'una partida de baptisme redactada per error –i per tant ratllada– (Margarida Planasdevall, 30 d'octubre de 1645) al final de la qual el rector Oller esmenta que "ja stà continuat en lo llibre del baptisme", per significar que aquesta mateixa acta es continuarà allà on cal, és a dir, en el registre de baptismes.

En realitat l'espai en el qual es desenvolupa l'acció correspon al triangle dibuixat per Martorell de la Selva, Tordera i Gaserans i centrat per la vila d'Hostalric, punt de mira dels invasors entre Girona i Barcelona, arran de la seua avançada. Tot i les informacions proporcionades pel text, l'acció es concentra principalment a l'esmentat lloc de Fogars, petita parròquia rural a la vora del Tordera. En aquella època es compon d'unes quinze a vint masies escampades⁴ pel terme a la part nordoriental del massís del Montnegre i a la riba dreta del Tordera. Tal com ho recull el document mateix a opinió del rector Oller, les més importants eren Can

4. Josep IGLÉSIES, *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 3 vol., 1974.

Simon, Can Torres, Can Planes d'Avall, Can Planes d'Amunt, Can Negre, Can Vidal o Can Llobet.

La relació del rector Gaspar Oller comença el dia 18 de juliol de 1694 i “s’acaba” més de vint anys més tard, el 2 de març de 1715. Ara bé, la data de final és un xic artificial: correspon a un afegitó en el qual el clergue deixa a la voluntat del seu successor la conservació o la destrucció de les pàgines escrites un vicenni abans, atès “que jo no'm pensava viure tant, o no estar-i tant” i sobretot que els protagonistes són quasi tots morts.

Ara bé, el gruix de la narració es desenvolupa en els anys 1694-1697, període en el qual es desencadenen els esdeveniments bel·licosos. Aquells fets de la guerra de Nou Anys són justament els que generen una important polèmica entre el rector i els seus feligresos. Per tant, els temes abordats pel rector de Fogars de Tordera en el document que presentem són dos. El primer és l'arribada de la guerra a la parròquia i les desastroses conseqüències sobre la vida quotidiana a la zona. El segon és la dissensió que acaba en judici i que oposa el rector i el grup dels pagesos més importants de la localitat sobre uns assumptes de pagaments de salvaguardes:⁵ el capellà es veu obligat a pagar la salvaguarda de l'església mentre que ens explica –amb legitimitat– que l'hauria hagut de pagar la comunitat de Fogars perquè senzillament l'església és un bé comú, parroquial i no propi del rector.

De fet, a més de ser la raó o la font del cas, els fets de guerra només serveixen de pretext al clergue per assabentar-nos dels fets més locals tocant als problemes de pagament d'impostos fet per part del capellà a favor de la comunitat vilatana. A més a més, aquesta segona qüestió segueix i complementa tota una sèrie de referències a la gestió i l'administració parroquials anteriors que entrebanquen l'avançada de l'acció. Al rector li interessa relatar la seua història com a responsable i encarregat de la parròquia de Fogars, el conflicte no constitueix sinó un rerefons que va generar i més segurament aguditzar o incrementar les discrepàncies que, segons sembla, ja devien existir abans el 1694 entre ell i un cert nombre de pagesos.

La narració és per tant bastant caòtica i confusa, com ho confessa el mateix clerc (“Los Rectors qui vindran, no sé si'm'entendran del que dessorra està escrit perquè me apar vaitg confús un poch per causa de la brevedat, que si llargament ho agués scrit tot lo que sucshí [...] avia menester aquest llibre enter”): el capellà barreja constantment les històries. Fa sempre vaivens entre el context creat pels

5. La salvaguarda és una carta acordada per l'autoritat militar a uns quants habitants mitjançant un pagament per tal d'eximir-los d'allotjament de soldats. Tenint en compte que part del sou del soldat arribava difícilment o molt a poc a poc a la seua bossa, la gent de guerra es pagava “de manera oficial” amb els béns de la zona conquerida. Evidentment la salvaguarda permetia reduir quan es podia –és a dir per les cases més riques– l'anihilament dels béns a mitjà termini quan l'exèrcit de conquesta s'instal·lava.

Els historiadors francesos Lucien BÉLY, Jean BÉRENGER i André CORVISIER (*Guerre et paix dans l'Europe du XVIIe siècle, Col. Regards sur l'histoire*, Ed. SEDES, París, 1991, vol. 1, p. 46-47) expliquen que a partir de la fi del segle XVII l'increment del nombre de conflictes i una certa regionalització d'aquests va produir de retruc una extensió dels tractats o acords de salvaguarda que fixaven alhora les condicions dels vencedors en els territoris ocupats. Tot i que molt sovint concernien més aviat els soldats (cosa que permetia als habitants “ocupats” de “recuperar” un poc de diners que compensaven les destrosses), també es va aplicar en sentit invers per a la població que es volia –quan financerament podia– protegir mínimament.

fets militars i els problemes. Aquesta conclusió després de tres anys i mig des del relat (octubre 1697-abril 1701) la fa certament després de tornar-se a llegir. Així doncs, al lector li cal reconstituir el trencaclosques, que el rector havia embolicat: al mateix temps es pot interpretar com un senyal o una voluntat d'exhaustivitat per demostrar la seua bona fe, però també d'excitació per defensar-se. L'exasperació és latent sota la ploma del rector, ja hi tornarem.

Finalment, la confusió confessada porta la seua llengua també a poder ser considerada com d'aproximació difícil.

El que ens relata el rector Oller

Per ajudar a la lectura, la comprensió i l'anàlisi del document, provaré de fer el guió de les informacions relatades i proporcionades per Gaspar Oller.

El 18 de juliol de 1694, l'exèrcit francès arriba al terme de Fogars provinent del camí de Girona: s'instal·la a vora el Tordera entre Can Buscatell i l'església de Fogars. Més endavant fa la volta pel sud d'Hostalric per evitar la plaça passant per Can Vidal i acampant aleshores al pla de Gaserans. El castell de la vila és assetjat i cau el 2 d'agost. Les destruccions i els robatoris "normals" en aquella situació són explicats a través d'uns fets o unes anècdotes. Però el més important és que el pagament de salvaguardes concedides pels francesos permet a uns quants de reduir les pèrdues: les cases Simon, Buscatell, Vidal i Planesdevall paguen una dobla i un real de vuit cada dia per cinc setmanes, cosa que demostra clarament la impossibilitat pels petits pagesos d'aguantar el pes financer i la constant desigualtat social davant de la guerra. Després de la presa d'Hostalric, el campament francès s'estén al setembre en l'espai riberal del Tordera en uns 6 a 8 km., de Fogars i Tordera –prop de Can Serra i Can Gelmar– fins a Blanes.

El rector recorda el nus del problema: abans de l'arribada dels exèrcits, se'l va incloure en la repartició de pagament de les contribucions (tall) en la part més elevada, com els pagesos més rics, cosa que Oller troba fort però assenteix. Però poc després de l'ocupació durant la qual ell ha pagat salvaguarda a bona part dels pagesos i els "feia la vida" (menjar), l'obrer Miquel Llobet (administrador dels comptes parroquials) li ve a reclamar el tall: Oller surt de polleguera quan veu tot l'esforç econòmic que ha portat durant l'ocupació, malgrat la promesa –altra vegada reiterada– de pagar. Si se li demana de pagar el tall, ell reclamarà a la col·lectivitat parroquial el pagament de la salvaguarda a la qual de moment ha contribuït personalment. Demana arbitratge del governador d'Hostalric o bé de dos homes justos de cada part implicada. Oller no rep cap resposta tret de la proposta del pagès Vidal que li diu de pagar. En data del 31 d'octubre de 1695, més d'un any més tard, el rector no ha tingut cap resposta i les coses estant en punt mort, tot i que no deixa de mencionar que al cap d'una setmana de l'entrada dels francesos a Fogars, el 24 d'agost 1694, els pagesos Vidal i Torras li havien demanat 6 dobles per la salvaguarda de setembre.

Abans de continuar els assumptes parroquials en el foli següent, el capellà interromp el fil de la seua narració personal perquè no pot deixar de relatar com si fos una voluntat clarament deliberada de donar més fets sobre la guerra (“Ara tornant ab lo Fransès”). No pot impedir de descriure, com se sol fer en els dietaris de l’època, les desgràcies dels temps que ara –segurament perquè passen límits– mereixen ser detallades: agafen el bestiar, les collites de blat que a vegades es posen a revendre “abarato”, trenquen i cremen les cases, veremen les vinyes. Aquí aprenem que Oller és possiblement originari de Malgrat on el pare del rector té vinyes. Reitera llavors l’estimació típicament exagerada de 50.000 homes per les tropes franceses i com és tradició catalana molt estesa, creu “que la major part éran igonaus, o gentils encara”. Explica sobretot que la marxa d’aquells correspon amb l’arribada dels castellans i dels sometents catalans el dia 3 de setembre: la recuperació d’Hostalric després d’un setge no es farà efectiva sinó l’11 després que els ocupants siguin mig morts i que haguessin pactat amb el virrei el dia 10. Ara bé Oller no entén la retirada de l’exèrcit espanyol a la tarda d’aquell mateix dia 11. Se’n desprèn un altre moment d’horror per a la zona i la seua població, del qual sobren els comentaris “dexant aquesta terra a gallinada, glosada, espabordida, de tal manera que lo un feya por a l’altre que de espant se moria gran gent que apareix sia estat pesta, perquè dexàvan las casas, bestiar y tot quant tenían molts que se n’i avia y fugían per las montanyas, per als boscos, que feya tremolar que alguns dias hi agué que en tot aquest terme no auria un home vist una ànima”. L’eclésiàstic no dóna més detalls perquè també forma part dels qui fugen i va a Malgrat a casa seua. Si més no durant tres dies, atès que per Sant Corneli, el 14 de setembre, torna per donar els últims sagraments al baciner de Fogars.

Malauradament per a nosaltres el relat de la guerra i el rector torna a emprendre el dels seus assumptes amb els feligresos, com la ràbia li comencés de pujar: una història no obstant que no deixa d’interessar per les relacions humanes en les comunitats d’antic règim.

Aquesta primera part, Oller l’acaba a la tardor de 1695 i sembla que la continua uns mesos més tard, el 14 de febrer 1696, explicant els fets sobrevinguts en els dies anteriors. El capellà demana una segona vegada al pagès Vidal les 6 dobles prestades a l’agost de 1694 arran de la invasió francesa. Apel·la al governador d’Hostalric, Don Pedro Balcasa –del qual en l’interlineat apunta la mort uns anys més tard el 5 d’octubre 1697 “al siti de Bar[celo]na”⁶ que el fa presentar-se quatre vegades aquest demana també al contrincant del clergue, en Vidal, d’expressar la seua versió. Balcasa conclou que Oller és un “interessat” que ni tan sols fa la seua feina de tocar les campanes i l’envia a passeig, dient-li que n’informarà al bisbe. Per defensar-se, el rector respon que no pot tocar campanes perquè senzillament no té corda ni escala per fer-ho i que, de totes maneres, ell mateix aniria a veure el bisbe.

6. En aquella data, Barcelona ja ha caigut a mans dels francesos i la pau de Rijswijk ha estat firmada: si Oller no s’ha equivocat en les dates, l’antic governador d’Hostalric deu haver mort arran d’operacions militars d’evacuacions franceses i de les escaramusses que solen ocórrer.

Abans d'anar al bisbat a Girona, es dirigeix primer a Arenys de Mar per retre compte al seu superior jeràrquic, l'oficial. Aquest també vol sentir les versions del poble. Una part dels pagesos (Pere Planesdemunt, obrer, Vidal, Josep Simon, Francisco Buscatell, Jacinto Planesdevall, Miquel Torras) i el rector Oller estan citats davant del vicari general Josep Brusi el 9 de febrer per tal d'obtenir una sentència (verbal), però el vicari voldria que poguessin entendre's, que fessin una "concertació". Se'n segueix la relació dels arguments d'ambdues parts: els pagesos diuen que les dobles han servit per pagar la salvaguarda de l'església, Brusi defensa el seu col·lega rector afirmant que no es pot taxar el rector però que, malgrat tot, ha promès de pagar. Oller intervé dient que si realment ho va prometre era perquè no veia cap compromís amb la gent del poble i que calia proposar una solució temporal davant l'arribada imminent dels francesos, etc. No s'aconsegueix cap compromís arran de les compareixences. El vicari general Brusi, segons explica Oller, està desbordat: demana el matí que es pagui al capellà i a la tarda es mostra enfadat, no sap què fer malgrat l'assessorament del seu pare, notari de l'acte. Conclou que es doni una dobla al rector de Fogars per la salvaguarda, però Vidal demana l'anul·lació de la sentència i amb en Planesdevall tornen a expressar totes les mancances del rector, en va. Aquest últim n'està completament disgustat.

A continuació, l'1 d'octubre de 1696, Oller apunta retroactivament encara un altre greuge contra en Vidal, com si volgués afegir informacions a càrrec: invocant per "tenir un privilegi de cavaller de 12 fills" aquest no va voler fer d'obrer l'any anterior i mossèn Oller va haver de gastar 25 lliures dels propis diners entre gener i maig 1695 pels costos de manteniment de l'ofici. El vicari general va condemnar Vidal a pagar els diners deguts, calculats amb el recordatori de la consuetud de Fogars. I els pagà el 1700, com escriu al marge.

La narració d'aquell mateix dia d'octubre segueix amb els apunts que recorden el 29 de febrer 1696 en què el rector Oller va escriure al vicari Brusi per recordar obligacions de la consuetud de Fogars que podrien fer tornar els feligresos la missa: sembla ser que llavors la ruptura amb els pagesos sigui consumada. Sense resposta de la seua jerarquia, Oller evoca la incompetència del vicari general, a causa de la seua juvenesa i al fet que el seu pare no li deixa fer la feina realment i, doncs, a més, no pot adquirir experiència. La dobla que havien de pagar els pagesos a instància del vicari és repartida mitjançant un tall però tan sols l'han pagat dos caps de casa, en Planesdevall i en Simon. El rector detalla, a mig camí entre la ironia i la ràbia, les paraules i les accions hipòcrites, però en realitat condescendents, dels dos pagesos.

Acaba en tot cas de manera despistada i descoratjada reflexionant sobre els qui ens governen, petits o grans. No pot privar-se de confessar la seua profunda falta de confiança en la justícia, com ara quan recorda que, en demanar un albarà per les 6 dobles, el vicari Brusi li va dir que no el trobava, possiblement creu Oller per encobrir Vidal o Torres, fins i tot evoca una revenja futura per part seua.

Un any més tard, l'octubre 1697, el rector acaba la seua narració dels fets amb la marxa dels Brusi pare i fill d'Arenys a Girona, el fill ha perdut el seu càrrec. Una punta de satisfacció s'endevina darrera de la insípidesa informativa de l'eclesiàstic, altrament no ho precisaria.

Tant els seus escrits com les seues relacions amb la part de població –si més no la constituïda per l'oposició– revelen en Gaspar Oller una personalitat interessant. Es llegeix un home decidit en una conjuntura ben poc favorable, un home tenaç encara que a vegades atabalador, un ésser que no tolera quan es passen els límits en particular en aquella esmentada conjuntura. El rector pot ser vist com pesat en voler ser un poc massa actiu en un context delicat però cal dir que hi reacciona justament amb prou pragmatisme i clarividència. Sobretot que s'adona que els membres de la jerarquia (vicari, bisbe) se'n despreocupen. El seu parer pot parèixer agosarat sobre el Vicari General (“és massa jove”), fa acusacions fortes (“la justícia és borda”), encara que la nota estigui considerada com a privada en aquesta documentació. Unes puntes d'ironia fins i tot s'entreveuen en els qualificatius que dóna als seus contrincants (“estos de Fogàs tant capellans”). En acabar la vida, en el paràgraf de 1715, Oller jutja els pagesos amb supèrbia continguda però les seues paraules denoten, crec, més amargor que victòria perquè, com és normal, encara passa pena per llur vida eterna.

Al mateix temps es desprèn de l'anàlisi del text la incapacitat de gestionar la crisi oberta per la guerra per part de les autoritats tant eclesiàstiques com civils. També es nota l'exacerbació típica de l'individualisme, una cosa que explicaria les actituds presumptuoses dels vilatans de Fogars, en concret dels pagesos més rics, en contra del seu rector.

De fet, el rector està sol de cara als feligresos i les autoritats: sembla que tan sols el protegeixi la seua condició de representant eclesiàstic amb caràcter merament sagrat.

El que segurament i finalment haurem de recordar d'aquet breu relat és la visió i la sensació d'una normalitat de la situació de guerra. La vida dels habitants dels plans que envolten Hostalric i en particular la zona de Fogars és “normal i corrent”, tot i que mossèn Oller descriu els estralls i els horrors: la invasió francesa “tan sols” és un detonant més que òbviament li fa narrar aquesta història però es té la sensació que el més greu no és l'arribada de la soldadesca sinó que aquesta desencadeni la batalla entre la comunitat.

Text

“Als 18 de juliol 1694 arribà lo fransès ab \50 mil hòmens/, tot son exèrsit per estos llogarrets, y per la era de Buscastell⁷ posà la demés cavallaria affrontat en esta iglésia⁸ y de assí pasà dret a casa d'en Vidal⁹ y de allí passaren per la Farga¹⁰ dret al pla de Gazarans¹¹ ahont y estigueren 15 dies inclusive y lo endemà vérem com guanyarían al castell y lo altre endemà dimars al mitg die 2 gavaytgs espasa en mà lo guanyaren, y quant pas[s]aren per sota la casa Negra una bala de artillaria matà un trompeta \de Fransa/, y la gent avia tingut a burlas a batra dient que si tenían las garbas a casa no las tocàvan, ja al primer dia se'n portaren casi todas las de aquest terme y las casas que tenían salva guarda ne salvaren unas pocas y nos an destruïts a tots, que no tant solament robaven tot lo que trobaven per las casas, però trencaven ponts (?) estallaven caixas encara que || fosen ubertas, se'n portaven panys, golfos, tot que fa terror dexant nos pobres per bell temps, perquè la gent per_a pagar 5 semmanas las salvas guardas se an agut de vèndrer al bestiar y las casas que tenían salva guarda éran casa Simon¹², Buscastell, Vidal y casa d'en Planadevall¹³, com que se'n fèyan cadal dia una dobla y un real de vuit, ab que 15 dies que estigueren a Gazarans y 24 en Blanes, ço és tenia de asiento de casa'n Serra¹⁴ de Tordera prop casa Gelmar¹⁵ fins a Blanes, que són 39 dobles y 39 reals de vuit y la de la iglésia axí mateix, però esta, tot lo poble la pagà y jo fiu al gasto, encara que ab grandíssims crits me volían fer pagar lo tall que avían fet de 35 dobles y me avían tatxat a pagar 5 doblas tant com Simon, Buscastell, com al bras major, y jo no he volgut pagar/res encara que és veritat que quant tingueren consell m'i cridaren y jo prometí que pagaria ma part, y un altra dia m'i cridaren (que estos consells éran ans los fransesos vinguesen) y lo obrer digué qui faria la vida a la salva guarda, y jo responguí que si se accontentava de lo que jo menjaria, que jo le'y faria, que axò de estar aquí a guanyar al castell no n'i

7. Can Buscastell, avui Can Buscastells, mas de Martorell de la Selva (mun. de Maçanet de la Selva) a la punta meridional del turó de Sant Pere. En aquella anys eren parroquians de Fogars i fou vers 1875, segons que ens diu l'estudiós Jaume Fugarolas, que van canviar de municipi (i, doncs, de província) per motius fiscals. L'era és més baix que el mas, a vora del camí de Maçanet a Hostalric.
8. Església de Sant Cebrià de Fogars, a tocar de la Tordera, riba dreta.
9. Can Vidal, mas de Fogars, situat a la zona plana del terme.
10. D'acord amb la ruta seguida, es refereix molt probablement a la Farga d'Hostalric, documentada i encara habitada fa uns anys com a casa de pagès, avui ja no, segons que ens comunica Jaume Fugarolas.
11. El pla de Gaserans, pla a l'oest immediat d'Hostalric, en territori municipal de Sant Feliu de Buixalleu. Gaserans era parròquia.
12. Can Simon, avui Can Simó, mas de Fogars bastant a prop de l'església, en direcció al sud a sota el turó homònim.
13. Can Planesdevall, avui can Planes, mas de Fogars, en el camí d'Hostalric a Tordera.
14. Can Serra, mas de Fogars, prop de la Tordera i del territori de Tordera.
15. Can Gelmar, mas de Tordera, prop del riu i del terme de Fogars.

auria per dos dias que a tot allarga que lo fransès podia estar assí serían vuit dias, y tots s'o pensaven tanbé però bé pasà que foren 39 dies que judicu qu'em gastí pasadas de¹⁶ | | de 50 ll.¹⁷ perquè era tant galant. La salva guarda que a tots convidava a menjar y beura que semblava un ostal, dias que s'i avia y lo vi anava a 14 ll. la càrrega y arribà a 20 ll. a Blanes que lo Senyor Doctor Vern Rector de Blanes le-y vené, y quant sabèrem que se'n'anàvan, me vingué lo Obrer qui és Miquel Llobet ab tot lo consell que pagàs exas 5 dobles, y jo li responguí ab tota cortesia dient-li que no era rahó ni lley que avent gastat jo tant ab la salva guarda, me demenasen 5 doblas, y ell respongué que jo o avia promés, diguí "és veritat que prometí pagar ma part, però, perquè veig que tant temps he fet al gasto a la salva guarda y he portat tot al pes de dit lloch, si volen que pago, vull que me pàguian al gasto de la salva guarda, y si-ls apareix que jo no tinch rahó, anem avuy a Hostalrich y Vostès proposeran lo que bé los aparexará al Governador, y jo després respondré y si diu que pago, jo pagaré, o sinó Vostès pòsian 2 hòmens y jo n_i posaré altres dos que sían desenterasats y lo que ells faran, ho tindrè per fet", y aquí may me respongueren paraula, sinó lo Senyor Vidal que ab bonas paraules deya donàs 2 doblas y jo li responia que no. =¹⁸ Y de axò fins vuy que contam 31 de 8bre \1695/, may me han parlat de axò més, si'no que Vidal y Torras me malleveren 6 doblas \als 24 Agost 1694/ per tot al 7bre y no me an dit res, no sé si anà ab ganxo_°¹⁹ | |

Ara tornant ab lo Fransès després que agueren destruïda tota esta terra tant de bestiar com albres, casas, teuladas, portas, pasteras, fins las rexas de algunas finestras se'n portaren, espallant los llindars, lo blat o donaven als cavalls, que se'n revantàvan molts que tot per_ así ne era ple qu'ens trèyan de la iglésia de pudor, y altres soldats lo batían y se'l venían abarato, a marina no'y dexaren un rahim, espacialment a Malgrat que al pobre pare, totes dos vinyas li an vermadas, que no a pogut fer vi per_a beura per ell sol que lo an destruït y a mi tantbé que no he cullidas sinó algunas 30 corteras de blat y encara gran marsés que tingueren tantas salvas guardas que ni ellas de vagadas no'y abastàvan que la de casa Simon conportà dexar se'n portar 3 corteras mestall dins de casa, Senyors, éran crech de 50 mill fransesos crech que la major part éran igonaus,²⁰ o gentils²¹ encara, = Y per millor adobar

16. Com en els manuscrits, els llibres i els impresos d'aquell temps, se sol acabar el foli amb la mateixa paraula amb la qual es començarà el següent. El mot que acaba la pàgina es col·loca sol al marge inferior a dreta, sota l'última paraula.

17. La lliura, moneda de compte, se sol representar, com és el cas aquí, amb un senyal semblant a una diesi (#).

18. Aquest senyal és exactament el que fa el rector Oller. Significa així un tall en el seu relat.

19. Amb aquest senyal, el rector Oller vol explicar que aquesta part de narració continuarà més endavant quan se'l tornarà a trobar.

20. *Igonau*, *ugonau*, *hugonot*, etc. qualificatius sinònims de protestants, ja que el protestantisme era vista com una de les pitjors heretgies d'aquell temps i que França n'era sentida com el bressol.

21. *Gentil*, no cristià, pagà, que en ploma d'Oller sembla més fort que "igonau" atès que aquests estarien per definició totalment desproveïts de religió.

quant foren fora, vingué nova que els castellans tornàvan, los fransesos feren estacada per dintra y fora de la vila de Hostalrrich y al castell, y Espanya arribà ab son exèrsit lo die 3 de 7bre per_a guanyar Ostalrrich, Palamòs y Gerona, las plasas que ells avían perdudas aquest any, ab grans somatents, però en als gavails de Ostalrrich los apretaren que crech de 2 mil que dèyan éran, n'i moríran de 3 pars las 2, perquè la nit que guanyàran la vila semblava un infern de foch, y lo Senyor Virrey sabut axò vingué de || de Barçalona lo divendras als 10 de dit mes de 7bre, pensant nosaltres que aquella nit, lo castell se arrendiria perquè cada punt feya llamada y feya pactes, però lo dia 11 disapta a la tarda feu retirar tota la ermada, tornan-se'n a Barçalona ab son exèrsit, dexant aquesta terra agallinada, glasada, espabordida, de tal manera que lo un feya por a_l'altre que de espant se moria gran gent que apareix sia estat pesta, perquè dexàvan las casas, bestiar y tot quant tenían molts que se'n'avia y fugían per las montanyas, per als boscos que feya tremolar que alguns dias hi agué que en tot aquest terme, no auria un home vist una ànima, y jo tanbé vaig fugir a Malgrat de bella nit ab unas cambras cruels que tenia, encara a peu, y lo dimars 14 de dit mes [setembre 1694] perquè tenia lo basiner de ànimas²² en sa casa que se'n'anava a morir, vinguí per_a administrar-li los sacrament[s] y gràcias a Déu tots los rebé que lo dia de Sant Corneli morí a las 11 oras del matí, y quant baixava per al pla no viu ningú sinó casas obertas que me espantava.

Y Vuy que contam als 14 de²³ _ ° _

de febrer de 1696 fas fe jo Gaspar Oller rector com antes de festas de Nadal, doní una primera²⁴ a dit Vidal per no tornar-me may resposta de las 6 doblas y m'i firmà de dret y jo me valguí del Governador de || de Hostalrrich \don Pedro Balcasa que avuy 5 8bre 97 ja és mort al siti de Barcelona²⁵/ y lo que entreguí després que dit Governador me agué fet anar 4 vegades, fiu citar a dit Vidal y ell informà de matí y sabé tant que a la tarda, pensant que me las faria tornar, me digué que era un interesat y que no tocava las campanas y que li isqués de davant y que ho escriuria a l'obispo; jo li responguí que jo mateix y aniria a l'obispo, y que las campanas si no hi avia cordas ni escala com las avia de tocar y que estava mal informat, y me girà la esquena, y se'n'entrà en un aposento y jo me'n'aní a Arenys de Mar a dar-ne rahó a l'Official y me respongué que donàs una personal a dit Vidal y a l'obrer que era Pere Planesdemunt y dit Planes feu anar-hi tot el lloch, çò és Josep Simon, Francisco Buscastell, Jacintho Planadevall, Miquel Torras, y Miquel Llobet no y volgué anar, y lo dia de dijous que contàvam als nou

22. Persona que amb la bacina (plata de metall) acapta, recull almoines, en aquest cas per les ànimes.

23. Aquesta part de frase consta al foli anterior, després segueix el senyal de remissió.

24. Sembla que falti una paraula (podria ser avis, advertiment, entima, etc.)

25. Afegit després pel rector, segurament al moment de la mort del militar i no de la redacció que és del 1696.

de dit mes de fabré [1696], tinguérem lo barbal devant del Vicari General Josep Brusi y son pare que feya de notari y no volgué lo Senyor B\rr/usí qu'es tocàs barbal sinó qu'ens consertàsem y no podíam may perquè dèyan avían servit per_a pagar la vida salva guarda de la iglésia y dit B\rr/usi respongué que a'mi no'm podían taxar ni fer pagar res, però s'oposat jo avia promès de pagar que pagàs, y jo li repliqué, que jo s'i ho avia promès, era que veyia que al poble may se podia concordar per salva guarda y com tothom deya || anava lo fransès en Barcelona y que assí no estarían sinó 3 ho 4 dies, pensí lo qu'et podrà tocar y responguí a consell que jo pagaria ma part, y ells ara diuen que no sinó p̄ que prometí que pagaria tant com an Simon, y com tinguí tant poca assistència de ells y fiu la vida a la salva guarda 39 dies qu'em gastà molt y los deya que no era rahó ni lley que jo agués fet el gasto y que agués de pagar tant com al major, no avent sinó 3 anys que som rector, enpanyat y malas anyadas; però ells poca pietat, al fin tinguérem barbal, matí y vespre, y al matí lo Vicari General volgué se'm pagàs al gasto de la salva guarda, y a la tarde no'n digué res sinó, de enfadats pare y fill de tantas noves, digué lo Senyor Brusi qu'em dasen una dobla que ell volia que passàs per_a axò, y jo no diguí res, y lo Vidal respongué esquinàs la albarà y lo Vicari General no'u volgué fer sinó que se'l'aturà y no sé com ne exiren. Allí lo dit Vidal y Planesdevall xeraren brauament de fretarias que era fasti y sempre riutajant, que jo no tocava las campanas, que no cumania, que tenia las portas de casa espalladas, 4000 cosas tenían que dir (digué e'n al Vicari General) \Andreu Vidal/, Simon no volia fer el cantar, al fin tot anava "a demonio meridiano" però me serà || serà per avís. === Però lo verbal de l'obrer fou que lo any passat, per tenir ell un privilegi de cavaller de 12 fills, no volia servir y jo fiu la servitut des de 6 de janer fins a 14 de maig 1695 y me gastí 25 ll. entre oli, sera als cantars y campanas, y no'm volia pagar y lo Vicari General lo condemnà me pagassen y cobraré com podré y condemnà que de terratja pagassen dels cosos

nou reals de plata com és costum²⁶. 1 ll. 7 s.
y la creu \tant de cosos com de albats/ Tres sous . . . ll. 3 s.
lo combregar \de dias/ tres sous, \de nits/ 6 s. ll. 3 s.
lo extrema untió de dies tres sous, de nits 6 s. ll. 3 s.
la seqüela de portar al cos tres sous ll. 3 s.
que axí és la consuetut més de sent anys ha (...) ²⁷ en est lloch.²⁸

y quant al Rector fa al gasto als capellans, se aturà que se entrametria de la consuetut y si éran 8 s. pagarián vuyt sous y si éran sis pagarián 6 s. y jo li diguí que lo costum éran 8 s. y digué que ho volia mirar.

26. Repeteix la quantitat.

27. El fragment és barrat i il·legible.

28. La frase és interlineada entre les dues anteriors.

‡ Die 6 maitg 1700 fas fe com dits Senyors ni Vicari General se són cuydats més dels 8 s. y pagan sense aver-me fet (...) ²⁹ may. ‡³⁰

An Simon de malíssia volia fer al cantar a Pineda y lo Vicari General li digué que per forsa le y faria fer a Fogàs. Y quant pàgan al gasto de 8 s., cada prevere també han de pagar al del Rector, que axí és la consuetut y fins vui me l'an pagada y se és pagada (...) ³¹, que axís ho trobo y totas las Rectorias circumvehinas també se fan pagar al gasto del Rector, que axí és la consuetut d'estos llochets 8 s. fins vuy que contam a_l'1 de 8bre 1696. Oller, Rector ||

Die 29 fabrè 1696 tinch escrit e'n al Senyor Brusi Vicari General que a Fogàs entra les notas de las obligations y costums d'esta Rectoria n'i ha una nota que diu que lo Rector en los diumenges y festas de presepte no té obligatió de dir sinó una missa baixa y li escrich que aquest era medi efíçs per_a aplagar estos de Fogàs tant capallanés; y si me dóna llicència jo ho faré que d'esta manera, los aplacaré y serà bo per als Rectors que vindran que a no voler estar ells a algun pacte lo Rector los porà fer aqueixa y trobaré ple³² me la consedesca per amor de tenir pau y quietut, y fins vuy que contam a_l'1 de 8bre 1696 de tantas cartas que li tinch escritas, de ninguna me ha tornat resposta, y lo veia que lo Vicari General és massa jove per aqueix offici, y encara son pare no'l dexa fer la maytat de las cosas que ab tot se vol posar y tot ho desbarata, y si no és per forsa mentre aquestes guerres duraran, no'y tinch de anar més, y la dobla que me avían de donar feren un tall per al lloch y ningú ha volgut pagar sinó Planes devall y Simon; però aquest a pagat per malícia qu'em tenia; y encara no se'n sabé estar de dir a Sebastià Carrater, obrer quant li donava als dinés, digue-li: may ninguns dinés he pagats que m'ajan sabut més greu de pagar que són aquestos perquè pago y no sé perquè pago y axo és senyal que las 6 dobles no servíran per_a pagar la || salva guarda de la iglésia, y sinó valga rahó, quant Planasdevall digué e'n an Llobet a tants de febrer 1695 que se avia gastadas o folrradas algunas doblas del tay³³ que avían sobradas y de ràbia y de malícia tant bella caballera que tenia ab bells punys, se la arrencà que pensà perdra lo enteniment; y una nit me aguardà assí que jo vinguí de Massanes molt vespre, que li tragués al compte quantes dobles feya aquell tay, y ara me recorda molt bé que sumava 52 doblas y sous y en dit tall jo no'y era escrit y tot hom avia pagat, fora Vidal que y tenia 2 doblas y com Vidal tenia encomanat e'n an Llobet al simple que no'l descubrís, més se estimà llavar-se la caballera; però jo crech se'n serà desenganyat que Vidal no li correspongué com amich, y

29. El fragment és barrat i il·legible.

30. Afegit al marge el 1700 per acabar l'assumpte que s'explica.

31. El fragment és barrat i il·legible.

32. Correspon a "plaer".

33. Correspon a "tall".

vuy en dia, ningun Rector pot fiar de ningun ereu dels que govèrnan al dia de vuy jo crech segons veig los que vindran no seran tant capallanés, y la primíssia alguns que se'n'hi ha és llàstima del modo qu'em pàgan, y la justícia és borda que no n_i ha, lo albarà de las 6 doblas l'e demanat y lo Vicari General ha dit que en trobar'lo, que ara no sab ahont lo té me'l tornarà, y jo ja sé hont és que tenint lo albarà, un temps ho altra bé me pagarà Vidal, o Torres bé, que bé los atraparé un temps o altra.

Die 8^{bte} 1697, dit Vicari General y son pare Bruzi se'n són tornats a estar a Gerona y no són res perquè per causa de las guerras, lo Senyor Bisbe s'és agut de ausentar de son bisbat y a Gerona, ja hi'a vicaris general[s] qui són Burgués, y Farrer, y dit no és Vicari General ara.

Vuy als 23 abril 1701, fas fe com Vidal ha pagat ben arreu las ditas 6 doblas y gastos, ab plet format que jo li tenia a Hostalric y ab sentència definitiva fou condemnat |³⁴ Los Rectors qui vindran, no sé si m'entendran del que dessobra està escrit perquè me apar vaitg confús un poch per causa de la brevedat, que si llargament ho agués scrit tot lo que sucshí de las guerras com també de Vidal y del poble, per cada hu d'estos 3, avia menester aquest llibre enter.

Oller, Rector.

Die 2 mars 1715 encomano al Rector qui vindrà que si li apar esborrar tot lo que tinch escrit als llibres de mos parroquians que'u esbòrrian que jo no'm pensava viure tant, o no estar i tant; però com vui Déu és estat servit aportar s'els ne a l'etern descans fora dos y lo un és com si ja fos mort y lo cap no crech puga tenir força per a moure als que era són sa de mi creure si Déu és servit tenir pau y quietud ab tots fora un dels dos que crech axí aurà de morir, lo qu'em pesa que se'n mòrian sens tots los sagraments, que crech prové de pledejar sa de son pastor y poch zel a la iglésia de Déu."

34. La barra vertical és del rector Oller.